مەخمۇت مۇھەممەت

پەردازلانغان گونا «دوپپا»

يېقىندا مەن تۇرسۇن زومۇدۇننىڭ «ئاقسۇ ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 2002-يىللىق 2-سا-نىدا ئېلان قىلىنغان «يازغۇچى ئېزىز ساۋۇت ھېكايىلىرىدىكى پېرسوناژلار تەسۋىرى» ناملىق ماقالىسىنى ئوقۇۋېتىپ كۆزگە كۆرۈنگەن ئەدە-بىي تەنقىدچى مۇھەممەت پولاتنىڭ «زوردۇن سا-بىر ھېكايىلىرىدىكى پېرسوناژلار تەسۋىرى» (بۇ ماقالە ئاپتورنىڭ 1987-يىل سېنتەبىردە قەش-قەر ئۇيغۇر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «كـ-تابخانىلىق تەسىراتلىرى» ناملىق ئەدەبىي ئوبزور ژە ما-قالىلەر توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن) ناملىق ماقالىسىنى ئېسىمگە ئالدىم.

ماقالىلەرنىڭ ماۋزۇسى جەھەتتىكى قىسمەن ئوخشاشلىق مېنىڭ بۇ ئىككى پارچە ماقالىنى سېلىشتۇ-رۇپ كۆرۈشۈمگە تۇرتكە بولدى.

تۇرسۇن زومۇدۇننىڭ يازغۇچى، ژۇرنالىست ئې-زىز ساۋۇت ئەپەندىنىڭ ھېكايىلىرىدىكى پېرسوناژلار تەسۋىرى ئۇستىدە توختالغان ماقالىسى باشتا ماڭا ئىجا-دىي پىكىر-مۇھاكىمىلەر بىلەن تويۇنغان ماقالە بولۇپ تۇيۇلغان ئىدى. «زوردۇن سابىر ھېكايىلىرىدىكى پېر-سوناژلار تەسۋىرى» ناملىق ماقالىنى قايتا كۆرۈپ چې-قاندىن كېيىن، تۇرسۇن زومۇدۇننىڭ مەزكۇر ماقالە-سىدە ئىجادىي پىكىر-مۇھاكىمىلەرنىڭ يوقلىقىنى، ماقالە-نىڭ مۇھەممەت پولاتنىڭ ماقالىسىنى تولۇق ئۆزلەشتۇ-رۇش ئاساسىدا يېزىپ چىقىلغانلىقىنى، بەزى نۇقتىلار-نىڭ پەش-چىكىتلىرىگىچە كۆچۈرۈپ ئېلىنغانلىقىنى بايقىدىم ھەمدە ماقالە ئاپتورنىڭ بۇ خىل «تەنقىدچى-لىك» ئىدىن تولىمۇ ئەپسۇسلاندىم. تۆۋەندە مەن پاكىت-لار بىلەن تۇرسۇن زومۇدۇننىڭ «يازغۇچى ئېزىز ساۋۇت ھېكايىلىرىدىكى پېرسوناژلار تەسۋىرى» ناملىق ماقالە-سى بىلەن مۇھەممەت پولاتنىڭ «زوردۇن سابىر ھېكايە-لىرىدىكى پېرسوناژلار تەسۋىرى» ناملىق ماقالىسىدىكى ئوخشاش نۇقتىلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتىمەن.

مۇھەممەت پولات ماقالىسىدە زوردۇن سابىر ھې-

كايىلىرىدىكى دىئالوگ تەسۋىرى ئۇستىدە توختالغان-
نىدا: «يازغۇچى زوردۇن سابىر ھېكايىلىرىدىكى دىئالوگ
تەسۋىرلىرىگە نەزەر سالساق، يۇقىرىقى بەدىئىي تەلەپ-
لەرنىڭ تولۇق ئىشقا ئاشۇرۇلغانلىقىنى ھېس قىلىمىز.
ئۇنىڭ پىرسوناژلىرىنىڭ ھەربىر جۈملە سۆزىدىن شۇ
پىرسوناژنىڭ ئۆزىنى-ئۇنىڭ تۇرمۇشىنى، ھېس-تۇيغۇ-
سىنى، ئارزۇ ۋە ئىنتىلىشىنى، قايغۇ ۋە خۇشاللىقىنى
كۆرەلەيمىز. ئۇلار ئۆزىنىڭ پىكىر جەھەتتە ئوچۇقلۇقى،
ھېس-تۇيغۇلىرىغا بولغان سەمىمىيلىكى، ھايات ئەقى-
دىسىگە بولغان سادىقلىقى، خاراكتېر توقۇنۇشى بىلەن
مەنىۋى تىركىشىش ھالەتلىرىدىكى قەتئىيلىكى، قىس-
قىسى، ئۆزى قانداق بولسا شۇنداق ياشاپ، شۇنداق پى-
كىر قىلىدىغانلىقى بىلەن بىزنى ھەيران قالدۇرىدۇ.»
دەپ يازسا، تۇرسۇن زومۇدۇن ماقالىسىدە ئېزىز ساۋۇت
ھېكايىلىرىدىكى تىل تەسۋىرى ئۇستىدە توختالغان-
نىدا:«يازغۇچى ئېزىز ساۋۇت ھېكايىلىرىدىكى پىرسو-
ناژلارنىڭ ھەر بىر جۈملە سۆزىدىن شۇ پىرسوناژلارنىڭ
ئۆزىنى-ئۇنىڭ تۇرمۇشىنى، ھېس-تۇيغۇسىنى، ئارزۇ ۋە
ئىنتىلىشىنى قايغۇ ۋە خۇشاللىقىنى كۆرەلەيمىز. ئۇلار
پىكىر جەھەتتىكى ئوچۇقلىقى، ھېس-تۇيغۇلىرىغا بول-
غان سەمىمىيلىكى، ھايات ئەقىدىسىگە بولغان سادىقلى-
قى، خاراكتېر توقۇنۇشى بىلەن مەنىۋى تىركىشىشى،
ھالەتلىرىدىكى قەتئىيلىكى، قىسقىسى ئۆزى قانداق
بولسا شۇنداق ياشاپ شۇنداق پىكىر قىلىدىغانلىقى بىلەن
بىزنى ھەيران قالدۇرۇدۇ» دەپ يازىدۇ.

تۇرسۇن زومۇدۇن بۇنىڭدىن باشقا ماقالىسىنىڭ
ھەربىرىدە تەسۋىرى قىسمى ۋە روھىي دۇنيا تەسۋىرى
قىسمىنى مۇھەممەت پولاتنىڭ ماقالىسىدىن ئۆز پېتى
كۆچۈرۈپ ئېلىپ ئۆز ماقالىسىنى «مۇكەممەللىك» كە
ئىگە قىلىدۇ. ئەمدى نەزىرىمىزنى ماقالىنىڭ خۇلاسە
قىسمىغا ئاغدۇرۇپ كۆرەيلى:

مۇھەممەت پولات ماقالىسىنىڭ خۇلاسىسىدە: «يۇ-
قىرىقى مۇلاھىزىلىرىمىزدىن شۇ خۇلاسىگە كېلىش
مۇمكىنكى، يازغۇچى زوردۇن سابىر ئۆزىنىڭ ھېكايىچە-
لىق ئىجادىيىتىدە پىرسوناژ تەسۋىرىنى ماھىرلىق بىلەن
قوللىنىپ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىمىزنىڭ ماھىيەتلىك
تەرەپلىرى چىن ۋە ھەققانىي يورۇتۇپ بېرىلگەن بىر
مۇنچە ئىجادىي ئەسەرلەرنى ياراتتى. ئۇ بۇ ئەسەرلىرىدە
پىرسوناژ تەسۋىرىنىڭ پىرسوناژ خاراكتېرى بىلەن بول-
غان بىرەكلىكىگە ئېرىشىپ، ئۇنىڭغا پىرسوناژنىڭ ئۆز
سۆزى، ئۆز ھەرىكىتى، ئۆز چۈشەنچىسىنى تەبئىي ھالدا
سىڭدۈرۈۋەتتى. نەتىجىدە ئۇنىڭ ياراتقان ئوبرازلىرى
يېڭى ۋە تىپىكلىكى، مەزمۇن دەللىكى ۋە بەدىئىي ئې-
نىقلىقى بىلەن كىتابخاننى جەلپ قىلىدىغان، ھاياتى
ھېكمەت ۋە پىكىر چوڭقۇرلۇقى بىلەن زېھىن ۋە ئەقىل-
نى ئاچىدىغان ئىجادىي بەدىئىي ئوبرازلاردىن بولۇپ قال-
دى. بۇ يازغۇچى زوردۇن سابىرنىڭ دەۋر تۇرمۇشىنىڭ
قاينام-تاشقىنىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئۇنىڭ مەزمۇن ما-
ھىيىتىنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈپ ئۇنى جانلىق ۋە ئىجادىي
يورۇتۇپ بېرىش يولىدا تىرىشىپ ئىزدىنىۋاتقانلىقىنى،
تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا ئادەم ۋە ئۇنىڭ رو-
ھىي دۇنياسىنى بىۋاستە يورۇتۇپ بېرىشنى مەقسەت قە-
لىدىغان پىرسوناژ تەسۋىرىگە ئالاھىدە كۈچ چىقىرىپ،
ئۇنى ئاڭلىق ۋە ئىجادىي قوللىنىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۇ-

رۇپ بېرىدۇ.» دەپ يازسا، تۇرسۇن زۇمۇدۇن ماقالىسىنى مۇنداق ئاخىرلاشتۇرىدۇ: «يۇقىرىقى مۇلاھىزىلەردىن شۇ خۇلاسىغا كېلىش مۇمكىنكى يازغۇچى ئېزىز ساۋۇت ھېكايىچىلىق ئىجادىيىتىدە پېرسوناژ تەسۋىرىنى ماھىر-لىق بىلەن قوللىنىپ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ماھىيە-تىلىك تەرەپلىرى چىن ۋە ھەققانىي يورۇتۇپ بېرىلگەن بىر مۇنچە ئىجادىي ئەسەرلەرنى يارىتتى. ئۇ بۇ ئەسەرلە-رىدە پېرسوناژلارنىڭ تەسۋىرىنىڭ پېرسوناژ-خاراكتېرى بىلەن بولغان بىردەكلىكىگە ئېرىشىپ ئۇنىڭغا پېرسو-ناژلارنىڭ ئۆز سۆزى، ئۆز ھەرىكىتى، ئۆز چۈشەنچىسى-نى تەبئىي ھالدا سىڭدۈرۈۋەتكەن. بىز يازغۇچى ئېزىز ساۋۇتنىڭ دەۋر تۇرمۇشنىڭ قاينام-تاشقىنلىقىغا چوڭ-قۇر چۆكۈپ، ئۇنىڭ مەزمۇن ماھىيىتىنى تولۇق ئۆزلەش-تۈرۈپ، ئۇنى جانلىق ۋە ئىجادىي يورۇتۇپ بېرىش يولىدا تىرىشىپ ئىزدىنىشنى، ئادەم ۋە ئۇنىڭ روھىي دۇنياسى-نى بىۋاستە يورۇتۇپ بېرىشنى مەقسەت قىلىدىغان پېر-سوناژ تەسۋىرىگە تېخىمۇ كۈچ چىقىرىپ خەلق قەلبىنى لەرزىگە سالىدىغان، ئۇلارغا ئۇمىدۋارلىق شىجائىەت بې-غىشلايدىغان ئەسەرلەرنى تەقدىم قىلىشىنى ئۇمىد قىلە-مىز.»

يۇقىرىقى سېلىشتۇرمىلاردىن نەتىجىلەنگەن ئوخشاشلىقلاردىن شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ-كى، تۇرسۇن زومۇدۇن ماقالە يېزىقچىلىقىنى تولۇمۇ ئاددىي ئىش چاغلاپ قولىغا قەلەم ئالغان بولۇپ ئۇنىڭ بۇ خىل تونۇشى پۈتۈنلەي دېگۈدەك قاتمال نەزەرىيىۋى بايانلار ۋە ئۆزلەشتۈرمە ئابزاسلاردىن تەركىب تاپقان ماقا-لە-«يازغۇچى ئېزىز ساۋۇت ھېكايىلىرىدىكى پېرسو-ناژلار تەسۋىرى» نىڭ مەيدانغا چىقىشىغا سەۋەب بولغان. ئۇ بۇ نۇقتىدا باشقىچە ئۇسۇل ئارقىلىقمۇ ئەل ھۆرمە-تىگە ئېرىشكەن يازغۇچى، ژۇرنالىست ئېزىز ساۋۇت ئە-پەندىنىڭ بىر پۈتۈن ھېكايە ئىجادىيىتىگە باھا بەرگىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلىمىغان، ئەكسىچە مۇھەممەت پولاتـ-نىڭ «زوردۇن سابىر ھېكايىلىرىدىكى پېرسوناژلار تەس-ۋىرى» ناملىق ماقالىسىنى ئۆزى يازماقچى بولغان ماقا-لىنىڭ قېلىپى قىلىپ ئۇنىڭدىكى مۇناسىۋەتسىز ئە-سىم ۋە مەزمۇنلارنى چىقىرىپ تاشلاپ «يېڭى ماقالە» سىنى مەيدانغا چىقارغان. ئوبرازلاشتۇرۇپ ئېيتقاندا ما-قالە ئاپتورى بۇنىڭدىن 15يىل ئىلگىرى زوردۇن سابىر ئەپەندىگە كىيگۈزۈلگەن «دوپپا» نى ئاز-تولا پەردازلاپ ئېزىز ساۋۇت ئەپەندىگە كىيگۈزگەن.

مەن ماقالە «ئاپتورى» تۇرسۇن زومۇدۇننىڭ بۇ-نىڭدىن كېيىن يېزىقچىلىق ئەملىيىتىدە توغرا بولغان يېزىقچىلىق ئىستىلىنى تۇرغۇزۇپ، قاتمال نەزەرىيىۋى بايانلار ۋە ئۆزلەشتۈرمە، كۆچۈرمە ئابزاسلاردىن خالى-بولغان، كىتابخانلارغا يېتەرلىك مەنىۋى لەززەت ۋە ئېستېتىك زوق بېغىشلىيالايدىغان، پىكىرىدە خاسلىق، تەپەككۇرىدا كەڭلىك ۋە چوڭقۇرلۇق بولغان ماقالە-ئە-سەرلىرىنى يېزىپ چىقالىشىغا ئىشىنىمەن.

مۇھەررىر: ئابدۇرېشىت بارات ئويغاق